

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

СПРАВА ЯНУШКЕВИЧІЄНЕ проти ЛИТВИ
(Заява № 69717/14)

© Переклад з англійської мови та опрацювання цього рішення здійснено:
адвокатом, Президентом Спілки адвокатів України, членом Науково-консультативних рад
Конституційного Суду України, Верховного Суду та Національної асоціації адвокатів України,
заступником голови Галузевої експертної ради у галузі знань 08 «Право»,
доцентом кафедри кримінального процесу НЮУ ім. Я. Мудрого,
кандидатом юридичних наук, доцентом, заслуженим юристом України

Олександром Дроздовим

адвокатом, кандидатом юридичних наук, доцентом

Віктором Янишеним

адвокатом, кандидатом юридичних наук, головним науковим співробітником відділу
дослідження проблем прокурорської діяльності у сфері міжнародного прав та впровадження
практики ЄСПЛ науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України,
доцентом кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного
університету ім. акад. С. Дем'янчука, директором Адвокатського бюро «Дроздова та
партнери»

Оленою Дроздовою

здобувачем кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого

Яною Токарь

Нікітою Червяковим

Офіційне цитування:

CASE OF Januškevičienė v. Lithuania

(Application no. 69717/14)

Офіційний текст англійською мовою:

<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195531>

РІШЕННЯ
СТРАСБУРГ
3 Вересня 2019

Справа за клопотанням передана на розгляд Великої Палати

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у пункті 2 статті 44 Конвенції. Воно може бути предметом редакційного перегляду.

У справі ЯНУШКЕВИЧИЄНЕ (JANUŠKEVIČIENĒ) проти ЛИТВИ,

Європейський Суд з Прав Людини (Четверта Секція) засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska), Голова,
Пауло Пінто де Альбукерке (Paulo Pinto de Albuquerque),
Фаріс Вехабовіч (Faris Vehabović),
Егідіус Куріс (Egidijus Kūris),
Карло Ранзоні (Carlo Ranzoni),
Джорж Раварані (Georges Ravarani),
Пітер Пацолай (Péter Paczolay), судді
і Маріалена Тірлі (Marialena Tsirli), Секретар Секції,

Після нарад за зачиненими дверима 16 жовтня 2018 та 18 червня 2019, Проголошуючи наступне рішення, яке було прийнято в останню згадувану дату.

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою № 69717/14 поданою до суду проти республіки Литви відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (“Конвенція”) громадянином Литви, пані Віда Янушкевичієне (Vida Januškevičienē) (“заявник”), 23 жовтня 2014.

2. Заявник був представлений паном С. Лілейкісом (“S. Lileikis”), юристом, що практикує у місті Вільнюс. Литовський уряд (“Уряд”) були представлені їхнім Агентом, пані К. Бубніте-Ширмене (K. Bubnytė-Širmenė).

3. Заявниця стверджувала, що суди у кримінальному провадженні проти третіх осіб заявили, що вона вчинила кримінальні злочини, з порушенням її права вважатися невинуватою доти, доки не буде доведено її вину відповідно до пункту 2 статті 6 Конвенції, і що у неї не було ефективного засобу захисту цієї скарги, всупереч статті 13 Конвенції.

4. 20 вересня 2017 заява була комунікована Уряду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився в 1955 році і проживає у Вільнюс.

A. Початок досудового розслідування

6. 23 жовтня 2007 року Вільнюський офіс Служби Розслідувань Фінансових Злочинів розпочав досудове розслідування за звинуваченнями у шахрайському привласненні майна великої вартості, вчиненого організованою групою у 2005-2007 роках (далі “головне розслідування”). Більше ніж тридцять осіб та компаній підозрювались в участі у злочинній діяльності.

7. 25 жовтня 2007 заявниці було вручено офіційне повідомлення про те, що її підозрюють у шахрайстві, вчиненому в організованій групі, в якості організатора, що передбачено пунктом 4 статті 24 та пунктом 2 статті 182 Кримінального кодексу. Підозрювалося, що заявник є керівником організованої групи, що складається з неї, Ч.М. (Č.M.), І.Р. (I.R.), Д.Л. (D.L.), Т.Ф. (T.F.), С.П. (S.P.), О.Й. (O.J.), А.Й. (A.J.), та інші особи. І як особа, відповідальна за кілька компаній, призначених для прикриття злочинної діяльності, мала підроблені рахунки-фактури та інші бухгалтерські документи, видані на ім'я цих компаній, і тим самим допомагала багатьом іншим компаніям, включаючи компанію Д. (D.), компанію А. (A.) та компанію С. (S.), відповідні великі суми грошей у несплаченому податку на додану вартість.

8. Заявника було допитано в той же день у присутності її адвоката, але вона відмовилась відповідати на будь-які запитання. Її було допитано ще раз 27 квітня 2011 року і знову вона відмовилась відповідати на запитання.

B. Провадження проти В.Д. (V.D.) і компанії Д. (D.)

9. 25 травня 2009 року прокурор, відповідальний за досудове розслідування, прийняв рішення про виділення матеріалів досудового розслідування щодо компанії Д. та її директора В.Д. з основного кримінального провадження. Прокурор заявив, що розслідування було широкомасштабним і стосувалося діяльності понад десяти компаній, і тому його завершення може зайняти тривалий час. Однак докази проти В.Д. і компанії Д. були зібрані, і справа проти них була готова для розгляду; необхідно було також забезпечити їх право на судовий розгляд упродовж розумного строку. Прокурор заявив, що виділення матеріалів досудового розслідування не вплине негативно на їх повноту чи об'єктивність.

10. 18 грудня 2009 року Вільнюський обласний суд засудив В.Д. та компанія Д. у кількох епізодах шахрайства, привласнення майна у великих розмірах, шахрайського обліку та підроблення документів, встановлених статтями 182 пункту 1 та 2, 183 пункту 2, 222 пункту 1 та

300 пункту 1, 2 і 3 Кримінального кодексу. Їм не було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочинів організованою групою.

Суд встановив, що В.Д. використовувала підроблені документи, щоб показати, що компанія Д. придбала послуги від інших компаній, тим самим зменшивши офіційні прибутки компанії та суму податку на додану вартість, що належить компанії, до державного бюджету. Обидва обвинувачені визнали свою вину за всіма звинуваченнями.

11. На початку описової частини рішення, відтворено звинувачення щодо обвинуваченого, представлені в обвинувальному висновку. У ньому зазначалося, що стосовно кожного звинувачення В.Д. і компанія Д. діяли спільно з групою співучасників (*виступили як об'єднана умисна група співучасників*) у складі Ч.М., заявник, І.Р., Д.Л., Т.Ф., С.П., О.Й., А.Й. та інші.

12. Згодом у описовій частині рішення, суд оцінив подані до нього докази. У ньому зазначено:

«Оцінюючи докази справи, суд робить такі висновки (*Оцінюючи докази у справі, суд робить такі висновки*):

...

(В.Д), придбаний у (Л.Л., І.Р.), заявника, та (Ч.М.), підробляв ... рахунки-фактури та інші бухгалтерські документи, які включали свідомо неправдиву інформацію про те, що (компанія Д.) придбала рекламні послуги у вищезгаданій компанії. Підроблені документи були включені до бухгалтерського балансу (компанії Д.), гроші були взяті з рахунку (компанії Д.) готівкою, частина якої була сплачена (Д.Л.), (І.Р.), заявнику та (Ч.М.) для надання підроблених документів, а решта була використана для різних потреб (компанії Д.).»

13. Визначаючи вирок, який повинен бути призначений обвинуваченому, суд, серед інших обставин, врахував, що вони вчинили злочини організованою групою. Вони отримали грошові штрафи.

14. Компанія (Д.) оскаржила це рішення, стверджуючи, що призначений їй штраф був занадто високим. 20 березня 2010 року апеляційний суд частково задовольнив апеляційну скаргу та зменшив штраф.

15. На початку описової частини судового рішення Апеляційного суду, відтворено звинувачення щодо обвинуваченого, представлені в обвинувальному акті (див. пункт 11 вище). Інша частина рішення не включала жодних заяв, що згадували заявника.

16. Заявник не мав жодного процесуального статусу у провадженні проти В.Д. і компанія Д. Вона стверджує, що не знала про

них, поки їй не було пред'явлено обвинувальний акт проти неї у квітні 2014 року (див. пункт 31 нижче).

С. Провадження проти В.С., Р.Н., В.Б., компанії А. та компанії С.

17. 11 листопада 2010 року прокурор прийняв рішення про відокремлення розслідування стосовно В.С., Р.Н., В.Б. та компанії А. та С. з основного розслідування. Прокурор заявив, що розслідування має великий обсяг і може затягнутися на тривалий час, до його завершення, тоді як докази проти вищезгаданих підозрюваних були зібрані, а справа проти них готова до розгляду. Прокурор ще раз підтвердив важливість забезпечення їх права на судовий розгляд упродовж розумного строку та заявив, що розділення розслідувань не погіршить їх ґрунтовності чи об'єктивності.

18. 4 червня 2012 року Каунський обласний суд засудив В.С. та Р.Н. за кількома пунктами шахрайства, привласнення майна у великих розмірах, шахрайський облік та підроблення документів, встановлені статтями 182 пунктами 1 та 2, 183 пунктом 2, 222 пунктом 1 та 300 пунктами 1 і 3 Кримінального кодексу. Їм не було пред'явлено звинувачення у вчиненні злочинів організованою групою.

Суд встановив, що В.С. та Р.Н., які були директорами компанії А. та компанії С., відповідно, використовували підроблені документи, щоб показати, що їхні компанії придбали послуги від інших компаній, тим самим зменшуючи офіційний прибуток компаній та суму податку на додану вартість, від них до держави. В.С. та Р.Н. частково визнали звинувачення проти них.

19. У цьому ж рішенні суд також виправдав В.Б. (директор іншої компанії), компанії А. та компанії С. у подібних звинуваченнях за відсутністю доказів.

20. На початку описової частини рішення відтворено звинувачення щодо обвинуваченого, представлені в обвинувальному висновку. У ньому зазначалося, що стосовно кожного звинувачення кожен із обвинувачених діяв спільно з наміром із групою співучасників, що складаються з Ч.М., заявник І.Р., Д.Л., Т.Ф., С.П., О.Й., А.Й. та інші.

21. Інша частина рішення не включала жодних заяв, що згадували заявника.

22. Рішення не було оскаржене та набрало законної сили 26 червня 2012 року.

23. Заявник не мав жодного процесуального статусу в цьому провадженні. Вона стверджує, що не знала про них, поки їй не було

пред'явлено обвинувальний акт проти неї у квітні 2014 року (див. пункт 31 нижче).

Д. Провадження проти І.Т., І.А, Р.Н., компанії П. та компанії С.С.

24. 12 липня 2011 року прокурор прийняв рішення про виділення матеріалів досудового розслідування стосовно І.Т., І.А, Р.Н., компанії П. та компанії С.С. з основного розслідування, що, по суті, наводить ті ж самі причини, що й для відокремлення інших розслідувань (див. пункти 9 та 17 вище).

25. 15 січня 2014 року Каунаський обласний суд визнав усіх обвинувачених винними за кількома пунктами обвинувачення в шахрайстві, привласненні майна у великих розмірах, фальсифікації обліку та підробленні документів, встановлених статтями 182 пунктами 1 та 2, 183 пунктом 2, 222 пунктом 1 та 300 пунктами 1, 2 і 3 Кримінального кодексу. Їм не було пред'явлено звинувачення у вчиненні злочинів в організованій групі.

26. Копія рішення Каунаського обласного суду не надана Суду. Однак з його опису в подальшому рішенні апеляційного суду (див. пункт 28 нижче) видно, що на початку описової частини рішення, яка відтворювала звинувачення щодо обвинуваченого, як це представлено в обвинувальному висновку, зазначено, що стосовно кожного обвинувачення кожен з обвинувачених діяв з групою співучасників, що склалися з Ч.М., заявника, І.Р., Д.Л., Т.Ф., С.П., О.Й., А.Й. та інші. Здається також, що згодом це твердження було повторено в описовій частині рішення як частини висновків суду.

27. Заявниця була викликана в якості свідка до суду першої інстанції, але вона відмовилася давати показання на тій підставі, що ця справа була пов'язана зі справою, у якій вона була підозрюваною (див. пункт 7 вище).

28. 8 травня 2017 року апеляційний суд скасував це рішення та виправдав усіх обвинувачених на підставі недостатності доказів, щодо вчинення будь-якого кримінального правопорушення. Наскільки це стосується даної справи, суд постановив:

“В описовій частині (рішення Каунаського обласного суду) зазначається, що суд першої інстанції встановив, що (І.Т., І.А, Р.Н., компанії П. та компанії С.С.) вчинили кримінальні правопорушення, за які їх звинувачували, діючи в організованій групі, що складається з (Ч.М., заявника, І.Р., Д.Л., Т.Ф., С.П., О.Й., А.Й. та інші). Однак цей висновок суду першої інстанції не ґрунтується на доказах ...

Як вже було сказано, матеріали досудового розслідування у цій справі було виділено з іншого кримінального провадження щодо звинувачень у підробленні документів та шахрайстві під час нарахування та сплати податку на додану вартість, в яких офіційні повідомлення про те, що вони є підозрюваними, було вручено Ч.М., заявниці, І.Р., Д.Л., Т.Ф., С.П., О.Й., А.Й.)... Кримінальна справа проти Ч.М., заявниці, І.Р., Д.Л., Т.Ф., С.П., О.Й., А.Й. щодо звинувачень у підробленні документів та привласненні податку на додану вартість ще не розглядаються у суді першої інстанції (Вільнюський обласний суд). Докази у цій справі досі вивчаються, і рішення про обвинувачення проти вищезгаданих осіб не прийнято. Таким чином, оскільки матеріали досудового розслідування було виділено стосовно осіб, а не на щодо фактів злочинів, оскільки кримінальне провадження, з якого відокремлено дані матеріали, на сьогодні не розглядалась судом, можливість встановлення всіх обставин злочинів, нібито вчинених співучасниками, у цій справі суттєво обмежено. Маючи на увазі, що провадження в суді апеляційної інстанції обмежено не лише статтею 255 Кримінально-процесуального кодексу, а й статтею 320 цього Кодексу (справа розглядається лише стосовно обвинувачених (підозрюваних) та тих злочинних діянь, які були передані до суду для розгляду) апеляційного суду... не може вивчити всі обставини стверджуваних злочинів і не може встановити діяння та ролі Ч.М., заявника, І.Р. та Д. Л. у вчиненні ймовірних злочинів. Як наслідок, у цій справі наразі не можливо встановити кримінальну відповідальність, форму співучасті та інші питання, пов'язані з вищезгаданими особами, які нібито брали участь у злочинній діяльності” .

Е. Провадження проти інших осіб

29. У невстановлені дати п'ять інших розслідувань проти десяти осіб та компаній були виділені з основного кримінального провадження. Інформація щодо їх розгляду у суді не надана.

Ф. Провадження проти заявника

30. 21 січня 2014 року заявникові було вручено остаточне повідомлення про підозру, яке містило по суті ті ж само обвинувачення, що і раніше (див. пункт 7 вище). В той же день її допитали. Вона заперечила свою вину і відмовилася відповідати на запитання.

31. 17 квітня 2014 року прокурор склав обвинувальний акт проти заявника Ч.М., І.Р., Д.Л., О.Ж. та А.Й. Він стверджував, що заявник як керівник організованої групи, що складається з неї, Ч.М., І.Р., Д.Л., О.Ж. і А.Й., і як особа, відповідальна за декілька компаній, призначених для прикриття злочинної діяльності, підробляла рахунки-фактури та інші бухгалтерські документи, видані на ім'я цих компаній, і тим самим допомагала багатьом іншим компаніям, які також звинувачено, понад 6 000 000 литовських литів (LTL) (приблизно 1 700

000 євро (євро)) із несплаченого податку на додану вартість. У обвинувальному акті зазначалося, що докази проти заявника включали, серед іншого, докази у кримінальній справі проти В.Д. та компанії Д. та кримінальній справі проти В.С. та Р.Н. (див. пункти 9-23 вище), а також кримінальні справи проти кількох інших осіб. Заявника звинувачували у шахрайстві, привласненні майна, легалізації майна одержаного внаслідок злочинної діяльності та підробленні документів, вчинених організованою групою, в якості організатора чи пособника, як це передбачено статтями 24 пунктами 4 та 6, 25 пунктом 3, 182 пунктом 2, 183 пунктом 2, 216 пунктом 1 і 300 пунктом 3 Кримінального кодексу.

32. 30 квітня 2014 року справа була передана до Вільнюського обласного суду для розгляду по суті.

33. 5 січня 2018 року всі обвинувачені просили суд закрити кримінальне провадження у зв'язку із закінченням строків давності.

34. 23 січня 2018 року суд закрити кримінальну справу проти заявника Ч.М., І.Р., Д.Л., О.Ж. та А.Й. у зв'язку із закінченням строків давності. Він зазначав, що кримінальні правопорушення нібито були вчинені у 2005–2007 роках, і навіть за найбільш тяжким обвинуваченням проти обвинуваченого строк давності становив десять років. Суд зауважив, що немає інформації про те, що хтось із обвинувачених вчинив нові кримінальні правопорушення протягом відповідного періоду або про те, що він ухилився від досудового слідства або суду.

Відповідно, провадження у справі щодо всіх обвинувачених було закрито.

Схоже, що це рішення не було оскаржено та стало остаточним.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

Конституційні та законодавчі положення

1. Конституція

35. Відповідні положення Конституції Литовської Республіки:

Стаття 31

Особа вважається невинуватою доти, доки її винність не доведена у встановленому законом порядку і не визнана вироком суду, що набув законної сили.

Особа, обвинувачувана у вчиненні злочину, має право на відкритий і справедливий розгляд її справи незалежним і безстороннім судом.

...

Особі, підозрюваній у вчиненні злочину, й обвинувачуваній особі з моменту їх затримання або першого допиту гарантується право на захист, а також право мати адвоката.

Стаття 109

“Правосуддя у Литовській Республіці здійснюється лише судами.

Суддя та суди при здійсненні правосуддя є незалежними.

Судді при розгляді справ підкоряються тільки законам.

...”

2. Кримінально-процесуальний кодекс

36. Пункт 6 статті 44 Кримінально-процесуального кодексу передбачає, що той, кого підозрюють або обвинувачують у причетності до скоєння злочину, залишається невинуватим доти, доки його вина не буде доведена у встановленому цим Кодексом порядку, або затвердження судового вироку.

37. Стаття 170 § 4 (1) передбачає, що рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається виключно прокурором.

38. Пункт 1 статті 255 передбачає, що суд розглядає справу лише стосовно тих обвинувачених, яким висунуто обвинувачення та тих злочинних діянь, які були передані йому на розгляд.

39. Статті 304, 305 та 307 передбачають, що рішення складається з трьох частин: вступної (*ižanginė*), описової (*aprašomoji*) та резолютивної (*rezoliucinė*).

У вступній частині, серед інших пунктів, повинні бути вказані дата та місце прийняття рішення, склад колегії, імена осіб, які беруть участь у слуханні, інформація про обвинуваченого та законодавчі положення, згідно з якими обвинуваченого притягнуто до кримінальної відповідальності (ст. 304).

Описова частина обвинувального вироку повинна містити наступне: (1) обставини кримінального правопорушення, які було визнано судом доведеними (*įrodyta pripažintos nusikalstamos veikos aplinkybės*); (2) докази, на яких суд ґрунтував свій висновок, та причини неврахування будь-яких інших доказів; (3) підстави правової кваліфікації злочинів; (4) мотиви ухвалення рішення у виді вироку (пункт 1 статті 305).

В резолютивній частині обвинувального вироку, серед інших, повинно бути зазначено правові положення, згідно з якими обвинувачений був засуджений, і покарання, яке йому повинно бути призначено (пункт 1 статті 307).

40. Стаття 312 у пункті 1 передбачає, що апеляційні скарги з приводу незаконних постанов чи вироків, ухвалених з будь-яких підстав чи мотивів, має право подати прокурор, приватний обвинувач, засуджений, його захисник та законний представник, потерпілий та його представник.

41. У пункті 1 статті 367 встановлено, що апеляційну скаргу може подати прокурор, потерпілий або його представник, засуджений, виправдана особа, особа, щодо якої закрито справу, його захисник чи законний представник, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники, заставодавець, особа, майно чи активи якої конфісковано або його представник.

42. Пункт 3 статті 3 передбачає, що якщо встановлений законом строк давності закінчиться після передачі справи на розгляд до суду та обвинувачений просить продовжити кримінальне провадження, суд продовжує розгляд справи та приймає рішення або про закриття справи або про виправдання обвинуваченого.

3. Цивільний кодекс

43. Стаття 7 Цивільного кодексу 1964 р., яка діяла до 1 липня 2001 року, з певними змінами, що передбачені у відповідних частинах:

Стаття 7. Честь та гідність

“Особи чи організації мають право звернутися до суду з проханням наказати спростувати інформацію, яка є помилковою та шкодить їх честі та гідності, якщо особа, яка поширила цю інформацію, не доведе, що вона помилкова

...”

44. Стаття 2.24 Цивільного кодексу 2000 року, що діє з 1 липня 2001 року, передбачає у відповідних частинах:

Стаття 2.24. Захист честі та гідності

“1. Особа має право вимагати в судовому процесі спростування інформації, яка була оприлюднена і яка принижує його честь та гідність та є помилковою, крім права на відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди. шляхом розміщення вищезазначеної інформації у відкритому доступі ... Інформація, яка оприлюднена, вважається помилковою, якщо тільки видавець не докаже протилежне.

2. Якщо помилкову інформацію оприлюднили засоби масової інформації (включаючи пресу, телебачення та радіо), особа, яка є фігурнотом публікації, має право надати клопотання про спростування, і вимагати, щоб відповідне джерело ЗМІ опублікувало вищезазначене спростування безкоштовно або оприлюднило його іншим чином ...

...

9. Правила, встановлені цією статтею, не застосовуються до сторін судового провадження, які не можуть нести відповідальності за заяви, зроблені під час судового засідання, або інформацію, що міститься в судових документах.”

45. Стаття 6.272 Цивільного кодексу 2000 року передбачає:

Стаття 6.272. Відповідальність за шкоду, заподіяну незаконними діями посадових осіб органів досудового розслідування, прокурорів, суддів та судів

“1. Шкода, що виникла або завдана внаслідок незаконного засудження, незаконного тримання під вартою, протиправне застосування процесуальних заходів у виконавчому провадженні, або незаконного накладення адміністративного стягнення (арешту), відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органу досудового розслідування, посадових осіб прокуратури або судів.

2. Держава у повному обсязі відшкодовує шкоду, завдану протиправними діями судді чи суду, який розглядає цивільну справу, якщо шкода заподіяна з вини самого судді чи будь-якої іншої посадової особи суду.

3. Крім матеріальної шкоди, потерпіла особа має право на відшкодування моральної шкоди.

4. Якщо шкоду умисно завдано органом досудового слідства, посадовими особами обвинувачення чи суду або суддів, держава, після відшкодування такої має право вжити заходів проти відповідних посадових осіб про стягнення, у порядку, встановленому законодавством, сум, про які йдеться, у розмірі, встановленому законом.”

В. Практика національних судів

46. У постанові від 29 грудня 2004 року Конституційний суд прийняв рішення:

“Презумпція невинуватості, викладена у пункті 1 статті 31 Конституції, є однією з найважливіших гарантій реалізації справедливості в демократичній державі. Це фундаментальний принцип здійснення правосуддя у кримінальних справах, важлива гарантія прав і свобод людини. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину доти, доки її вина не буде доведена у встановленому законодавством порядку і він чи вона не буде визнана винною рішенням суду, яке набрало законної сили. Презумпція невинуватості нерозривно пов'язана з повагою та захистом інших конституційних прав і свобод людини, а також набутих прав. Особливо важливо, щоб державні установи та посадові особи поважали презумпцію невинуватості. Слід зазначити, що громадські діячі повинні взагалі утримуватися від посилення на особу як злочинця до тих пір, доки її вина у вчиненні злочину не буде доведена у встановленому законодавством порядку і він чи вона буде визнана винною рішенням суду, яке набрало законної сили. В іншому випадку людська честь і гідність можуть бути порушені, а права і свободи людини можуть бути підірвані.”

47. У своєму огляді національної судової практики, опублікованому 25 червня 2009 року, Верховний Суд дійшов висновку, що вимога суду розглянути кримінальну справу лише стосовно тих обвинувачених, які були передані йому на розгляд, викладений у пункті 1 статті 255 Кримінально-процесуального кодексу (див. пункт 38 вище), не забороняв суду перевіряти, чи відповідають дії третіх осіб закону, в обсязі, необхідному для визначення кримінальної відповідальності обвинуваченого. Однак рішення не

може включати фрази ((nuosprendyje negali būti formuluočių) (вирок не може містити формулювання)), які встановлювали б винність третіх осіб у вчиненні злочинних діянь, за винятком осіб, які вже були засуджені або звільнені від кримінальної відповідальності.

ПРАВО

СТВЕРДЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 § 2 КОНВЕНЦІЇ

48. Заявник скаржився на рішення суду, прийняті у кримінальному провадженні проти В.Д. і компанія Д. та ті проти В.С., Р.Н., В.Б. і компанії А. та С. однозначно заявили, що вона вчинила кримінальні злочини як учасник організованої групи, незважаючи на те, що її ніхто не визнав винною в цих злочинах. Вона спиралася на пункт 2 статті 6 Конвенції, який гласив:

“Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку”.

А. Доводи сторін

1. Уряд

49. Уряд стверджував, що заявниця мала можливість захищати себе у кримінальному провадженні проти неї. Вони заявили, що заявника було повідомлено про підозру щодо неї 25 жовтня 2007 року (див. пункт 7 вище), і тому вона могла захищати свої права під час досудового слідства. Уряд підкреслив, що рішення, прийняті проти співучасників, не мали ефекту переоцінки для судів, які розглядали справу проти заявника, як свідчить той факт, що слідчі заходи щодо заявника були “інтенсивно проведені” і що сама заявниця подала «численні» клопотання до Вільнюського обласного суду щодо доступу до матеріалів справи та включення нових доказів - Уряд надав Суду копію одного клопотання, поданого заявником 17 вересня 2015 року, щодо залучення нових доказів до матеріалів справи. Уряд стверджував, що в цьому провадженні заявниця могла оскаржити факти, що лежать в основі судових рішень, прийнятих щодо її співучасників; однак вона цього не робила. Також вона не скаржилася ні на яке порушення свого права вважатися невинуватою.

50. Уряд також стверджував, що сама заявниця разом зі своїм співучасником просила Вільнюський обласний суд закрити провадження проти неї за строками давності. Однак національне законодавство дозволило судам продовжувати розгляд справи після

закінчення строку давності на вимогу обвинуваченого, і в таких ситуаціях суд може або ухвалити виправдувальний вирок, або закрити провадження, якщо виправдальний вирок не був би можливим (див. пункт 42 вище). Відповідно, заявниця могла попросити суд продовжити розгляд її справи. Уряд стверджував, що, якщо цього не зробила, то тим самим вона перешкоджала судам "усунути будь-які сумніви" стосовно посилань на свою вину, винесені у рішеннях щодо її співучасників.

51. Уряд також зазначив, що заявниця могла подати цивільний позов про відшкодування шкоди за порушення її честі та гідності. Вони навели два приклади відповідних справ перед національними судами:

- У першому випадку позивач скаржився, що його честь та гідність були порушені його роботодавцем, обласною поліцією, яка заявила під час дисциплінарного розслідування, що позивач вчинив певні кримінальні правопорушення, незважаючи на те, що на той час він не був засуджений за будь-які подібні злочини. 14 жовтня 2010 року Каунський обласний суд, спираючись на статтю 7 Цивільного кодексу 1964 р. (див. пункт 43 вище), визнав, що було порушено честь і гідність позивача, і присудив йому приблизно 2900 євро на відшкодування моральної шкоди з поліції. Уряд заявив, що це рішення не було оскаржене та набрало законної сили.

- У другому випадку позивач скаржився, що його право вважатися невинуватим було порушено судами, які відмовилися йому у клопотанні про відновлення кримінальної справи проти нього; у цьому кримінальному провадженні заявника було звільнено від деяких обвинувачень проти нього, а справа стосовно інших звинувачень була закрита, оскільки відповідні діяння були декриміналізовані. Відмовляючи у повторному відкритті кримінального провадження, суд постановив, серед іншого, що це провадження було відкрито "внаслідок протиправної діяльності заявника" і що вони були припинені з незабезпечувальних підстав. Спираючись на статтю 6.272 Цивільного кодексу 2001 р. (див. пункт 45 вище), позивач звернувся до суду із вимогою про відшкодування моральної шкоди. 23 грудня 2008 року Верховний Суд відхилив позов, встановивши, що оскаржуване рішення суду просто констатувало факти, які були встановлені у кримінальному провадженні проти позивача, але не визнали його винним у будь-яких кримінальних злочинах і, таким чином, не порушили його права вважатися невинуватим.

52. Уряд також надав три приклади справ, коли в рамках цього ж провадження вищі суди зобов'язали вилучити формулювання з

рішень нижчих судів, які не відповідали презумпції невинуватості, або відмовилися від таких справ для повторного розгляду.

53. Відповідно, Уряд стверджував, що заявниця не надавала литовським судам можливості виправляти ймовірні порушення її прав, і, таким чином, її скаргу необхідно було відхилити відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції про невичерпність ефективних національних засобів правового захисту.

2. Заявник

54. Заявниця стверджувала, що, не маючи процесуального статусу у кримінальних справах проти її співучасників, вона не мала можливості захищатись від обвинувачень та оскаржувати заяви, що стосуються її у відповідних судових рішеннях. Вона заявила, що засоби захисту, запропоновані урядом (див. пункти 49-52 вище), стосуються виключно судочинства проти неї, але це не вплинуло б на судові рішення, винесені під час провадження проти третіх осіб, в якому було порушено її право вважатися невинною.

55. У відповідь на аргумент Уряду про те, що вона повинна була подати заяву, щоб суд продовжував розглядати її справу, незважаючи на те, що строки давності закінчилися (див. пункт 50 вище), заявниця заявила, що провадження проти неї тривало більше десяти років, протягом яких вона зазнавала різних обмежень особистої свободи, і таким чином, вона погодилася на припинення справи за спливом строків давності, щоб припинити стрес і незручності.

В. Оцінка суду

56. Суд, перш за все, розгляне заперечення Уряду щодо вичерпання заявником національних засобів правового захисту.

57. Суд повторює загальні принципи в цьому відношенні, викладені, зокрема, у справі *Вучкович та інші проти Сербії* ([ВП] (попереднє заперечення), № 17153/11 та 29 інших, пп. 69-77, 25 березня 2014 р.), зокрема, що він призначений відігравати субсидіарну роль стосовно національних систем захисту права людини. Тому доцільно, щоб національні суди пешочергово мали можливість вирішувати питання сумісності внутрішнього законодавства з вимогами Конвенції та, якщо згодом заява все-таки буде подана до Страсбурга, Європейський суд повинен використовувати переваги поглядів національних судів, оскільки вони перебувають у прямому та постійному контакті з силами своїх країн (див. серед багатьох інших органів влади *Бьордени проти Сполученого Королівства* [ВП], № 13378/05, § 42, ЄСПЛ 2008).

58. У цьому випадку Уряд заявив, серед іншого, про те, що заявниця мала можливість подати цивільний позов та отримати грошову компенсацію за порушення її честі та гідності (див. пункт 51 вище).

59. Раніше Суд визнав, що засіб цивільного законодавства, в принципі, може вважатися ефективним проти ймовірних порушень презумпції невинуватості (див. *Гуцанови проти Болгарії*, № 34529/10, § 178 (*йомовірно пункт 93*), ЄСПЛ 2013 (витяг). У кількох випадках було знайдено засоби захисту, встановлені цивільним законодавством, пропонуючи можливість отримання грошової компенсації разом з різними іншими процедурами визнання або припинення порушення презумпції невинуватості, набути чинності за змістом Конвенції (див. *Баб'як та інші проти Словаччини* (ухв.), № 73693/01, 30 березня 2004 р.; *Маркіані проти Франції* (ухв.), № 30392/03, 27 травня 2008 р. і *Рінгвальд проти Хорватії* (ухв.) [комітет], № 14590/15 та 25405/15, §§ 54-56, 22 січня 2019 року).

60. У цій справі Уряд наводив кілька прикладів національної судової практики, в яких особи стверджували, що заяви, що представляють їх винними у кримінальному злочині, порушили їх честь та гідність і один з них досяг успіху в отриманні грошової компенсації (див. параграф 51 вище). На думку Суду, цивільно-правовий засіб, вказаний Урядом, не видається неефективним щодо скарги заявниці на її право вважатись невинуватою.

61. Більше того, у цій справі Суд не виявляє жодних виняткових обставин, які могли б звільнити заявника від зобов'язання скористатись компенсаційним засобом, визначеним урядом. У зв'язку з цим Суд повторює, що існування простих сумнівів щодо перспектив успіху певного засобу захисту, що очевидно не даремно, не є поважною причиною відмови вичерпати цей засіб відшкодування (див. *Вучкович та інші, цитоване вище*, § 74, та *Скоппола проти Італії* (№ 2) [ВП], № 10249/03, § 70, 17 вересня 2009 р.).

62. Однак заявниця не подала цивільного позову про відшкодування шкоди за порушення її честі та гідності (див. пункт 44 вище), ні просила Вільнюський обласний суд продовжувати розгляд кримінальної справи проти неї після того, як вона пропустила строк позовної давності і звільнив її щоб розвіяти будь-які сумніви щодо її невинуватості (див. вище пункти 33, 34 та 42; див., *mutatis mutandis*, *Адольф проти Австрії*, 26 березня 1982 р., § 40, серія А № 49).

63. Зважаючи на вищевикладене, Суд вважає, що заявниця не вичерпала внутрішні засоби захисту стосовно своєї скарги відповідно до пункту 2 статті 6 Конвенції. Тому він оголошує цю скаргу неприйнятною відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

64. Заявниця також скаржилася, що у неї не було можливості оскаржити судові рішення у справах проти третіх осіб, що вплинуло на її право на презумпцію невинуватості. Вона не посилалася на якесь конкретне положення Конвенції.

65. Суд, будучи господарем характеристики, що має бути надана законом фактам справи (*jura novit curia – суд знає закони*) (див. *Радоміля та інші проти Хорватії* [ВП], № 37685/10 та 22768/12, §§ 114 та 126, 20 березня 2018 року), вважає, що ця скарга підлягає розгляду відповідно до статті 13 Конвенції, у якій зазначається:

“Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.”

A. Прийнятність

66. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції, а також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому її слід визнати прийнятним.

B. Суть

1. *Позиція сторін*

67. Аргументи сторін були викладені в контексті скарги відповідно до пункту 2 статті 6 Конвенції (див. пункти 49-55 вище).

2. *Позиція Суду*

68. Суд повторює, що стаття 13 гарантує наявність на національному рівні засобів захисту, за допомогою яких можна скаржитися на порушення прав та свобод Конвенції. Отже, хоча держави-учасники і користуються певною свободою розсуду при визначенні того, як саме вони будуть дотримуватися своїх зобов'язань за цією статтею Конвенції, необхідно, щоб існував національний засіб правового захисту, який дозволяє компетентному органу влади тієї чи іншої країни розглянути по суті скаргу на стверджуване порушення Конвенції та відповідним чином заглибити заповідяну цим порушенням шкоду. Обсяг зобов'язання згідно зі статтею 13 змінюється залежно від характеру скарги заявника відповідно до Конвенції, але засіб захисту у

будь-якому випадку повинен бути “ефективним” як на практиці, так і в законодавстві, зокрема в тому сенсі, що влада держави -відповідача не повинна своїми діями або бездіяльністю створювати необгрунтовані перешкоди для його використання. За певних обставин вимогам статті 13 Конвенції може задовольняти уся сукупність засобів правового захисту, передбачених законодавством відповідної країни (див. *Де Томмазо проти Італії* [ВП], № 43395/09, § 179, 23 лютого 2017 року, та цитовані у них справи). Суд також наголошує, що уряд-відповідач зобов'язаний проілюструвати практичну ефективність засобів захисту, які вони пропонують за конкретних обставин, з прикладами судової практики відповідних внутрішніх судів чи рішень адміністративних органів (див. *Варга та інші проти Угорщини*, № 14097/12 та 5 інших, § 50, 10 березня 2015 року).

69. У цій справі Суд вже вивчив внутрішні засоби захисту, запропоновані урядом, та встановив, що заявник мав ефективний засіб захисту за цивільним законодавством (див. пункти 56-63 вище). Відповідно, він робить висновок, що порушення статті 13 Конвенції не було.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ

1. *Оголошує* більшістю голосів скаргу за пунктом 2 статті 6 Конвенції неприйнятною;
2. *Оголошує*, одногосно, скаргу за статтею 13 Конвенції прийнятною;
3. *Постановляє* чотирма голосами проти трьох, що не було порушення статті 13 Конвенції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 3 вересня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Маріанела Тсірлі
Секретар

Ганна Юдківська
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 правила 74 Регламенту Суду, до цього рішення додається розбіжна з більшістю окрема думка щодо суперечок Пінто де Альбукерке, Куріса та Пацолай.

РОЗБІЖНА З БІЛЬШІСТЮ ОКРЕМА ДУМКА СУДДІВ ПІНТО ДЕ
АЛЬБУКЕРКЕ, КУРІСА ТА ПАЦОЛАЙ

1. Палата оголосила скаргу заявника за пунктом 2 статті 6 Конвенції неприйнятною та визнала, що не було порушення статті 13 (пункти 1 та 3 резолютивної частини). Ми не згодні. Ці висновки неправильно представляють матеріали уряду Литви та перекручують національне законодавство. Більше того, міркування, що лежать в основі цих висновків, суперечать практиці Суду.

2. Суть скарг заявника полягає в тому, що вона, не маючи жодного процесуального статусу (навіть свідка) у кримінальних справах проти третіх осіб (її спів підозрювані до того, як відмінати свої справи від заявника), в судових рішеннях, прийнятих у цих справах, було зазначено як вчинене кримінальне правопорушення. Незважаючи на те, що її кримінальну справу було припинено через встановлене законом обмеження, її фактична інкримінація в цих випадках має залишитися назавжди, якщо це рішення стане остаточним.

3. На цю думку, ми критикуємо міркування більшості та пропонуємо альтернативний підхід, що призводить до протилежних висновків: що скарга на пункт 2 статті 6 є прийнятною і що було порушення статті 13.

I

4. Міркування більшості щодо (не) допустимості скарги статті 6 § 2 (пункти 58-63 рішення) можна узагальнити наступним чином. Уряд стверджував, що заявниця мала можливість подати цивільний позов та отримати грошову компенсацію за порушення її честі та гідності. Цивільно-правовий засіб, в принципі, може вважатися ефективним у значенні Конвенції проти ймовірних порушень презумпції невинуватості. В деяких випадках Суд визнав ефективними цивільно-правові засоби захисту, пропонуючи можливість отримання грошової компенсації разом з різними іншими процедурами визнання або припинення порушення презумпції невинуватості. Уряд наводив приклади вітчизняної судової практики, в якій особи заявляли, що заяви, що представляють їх винними у вчиненні кримінального злочину, порушили їх честь та гідність. Одному з них вдалося отримати грошову компенсацію. Цей засіб захисту не видається неефективним щодо скарги заявниці на її право вважатись невинуватою. Більшість не визначила жодних виняткових обставин, які могли б звільнити заявника від зобов'язання скористатися зазначеним компенсаційним правовим засобом, а також існування “простих сумнівів” щодо перспектив успіху засобів захисту, які не є “очевидно марними” не є поважною причиною того, що не вичерпати

цей засіб відшкодування. Крім того, заявник не просив суд продовжувати розгляд кримінальної справи проти неї після того, як вона сплинув строк давності і її було виправдано, щоб усунути будь-які сумніви щодо її невинуватості. Таким чином, вона не вичерпала внутрішні цивільно-правові (компенсаційні) та кримінально-правові засоби захисту щодо своєї скарги на пункт 2 статті 6.

5. Більшість висловила від свого імені лише одне речення щодо вищезазначеного кримінально-правового засобу. Це швидкоплинне висловлювання не дуже критичне. У параграфах 45 та 46 нижче ми, на відміну від більшості, приділяємо більше ніж кілька слів тому «додатковому» засобу, який повинен був би «підняти брови» більшості, але цього не зробив. Тим не менш, достатньо для відхилення скарги статті 6, пункту 2, це те, що заявник не застосовував цивільно-правовий засіб захисту. Це головна думка більшості, згідно з якою заперечення Уряду щодо прийнятності скарги пункту 2 статті 6 було підтримано.

6. Однак цей основний погляд базується на вигадці. У зв'язку з усіма аргументами, які більшість пояснила запереченням Уряду щодо прийнятності скарги статті 6, пункту 2, Уряд висловив не на підтримку цього заперечення, а як їх твердження стосовно скарги статті 13.

Очевидно, Уряд не висловив заперечення проти не вичерпання внутрішніх засобів правового захисту стосовно скарги статті 6, пункту 2. Всупереч думки більшості, цього заперечення немає. Вони виголосили це навіть не між, а поза межами іншого заперечення, сформулювали його самі, а потім прийняли його так, ніби його підняв уряд.

7. Повідомляючи сторонам скаргу статті 2, пункту 2, Суд задав їм два питання (див. лист повідомлень від 20 вересня 2017 року). Першим було таке:

“Чи було дотримано в цій справі презумпція невинуватості, гарантована пунктом 2 статті 6 Конвенції, з огляду на частини судових рішень, прийнятих у кримінальному провадженні проти інших осіб та компаній, що стосувалися нібито участі заявника в організованій групі пов'язані з шахрайством, привласненням майна, фальсифікацією документів та суміжними кримінальними злочинами (див. Караман проти Німеччини, № 17103/10, §§ 42-43 та 64-71, 27 лютого 2014 р. а також Навальний та Офіцеров проти Росії, № 46632/13 та 28671/14, §§ 103-105, 23 лютого 2016 р.)?”

8. Уряд у своїх заявах зазначив, що заявниця не вичерпала внутрішні засоби правового захисту, що були нібито їй доступні (див.

пункт 16 нижче). Це було зроблено *мимоволі* і в *заплутаному вигляді*. Тим не менш, це подання стосується не скарги на пункт 2 статті 6, а скарги відповідно до статті 13 і викладено в останньому заголовку. Більше того, натякаючи таким чином на невичерпання внутрішніх засобів юридичного захисту, Уряд робить висновок, що скарга за статтею 13 повинна бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована - не за рахунок не вичерпання внутрішніх засобів правового захисту (див. пункт 18 нижче).

Підступ ось у чому: аргументи уряду, передбачені статтею 13, де невичерпність внутрішніх засобів правового захисту згадується мимохідь, були перетворені більшістю у повноцінне заперечення «уряду» щодо не вичерпання внутрішніх засобів правового захисту стосовно скарги статті 6, § 2.

9. Відповідно до загальновизнаної судової практики Суду, заперечення проти не вичерпання національних засобів правового захисту не може бути розглянуто за власним бажанням Суду (див., серед багатьох інших органів влади, Хлайфія та інші проти Італії [ВП], № 16483/12, §§ 51-54, ЄСПЛ 2016 (витяги) та Навальний проти Росії [ВП], № 29580/12 та 4 інші, § 62, 15 листопада 2018 року). Суд завжди розрізняв заперечення проти не вичерпання національних засобів правового захисту та, скажімо, заперечення щодо недотримання шестимісячного правила: тоді як останні "[Перейшли] до юрисдикції Суду" і, отже, їм "не заважають [розглядати], за власним бажанням [суду]", Перші не переходять до юрисдикції Суду і вони не можуть бути порушені судом *proprio moto* (див., *mutatis mutandis*, Навальний, *цит.*, цитовані в ньому справі).

Це розумно. Страсбурзький суд складається з суддів, які є іноземними в правовій системі, положення якої переглядаються у справі, що перебуває у ньому. Тому він не повинен стверджувати, що він знає і може посилатися на внутрішнє законодавство, якщо уряд-відповідач не зазначив, що існує внутрішня правова норма, до якої слід звернутися. Інакше це призведе до ризику підробити національний засіб, якого там немає.

10. Уряду Литви добре відомо про практику, що заперечення проти не вичерпання внутрішніх засобів правового захисту повинно бути поставлено чітко, а не десь між рядками, не кажучи вже про "за замовчуванням". Коли вони мають намір підняти будь-які підстави неприпустимості (не тільки не вичерпання національних засобів захисту), вони не лише пояснюють заперечення в частині своїх зауважень, яка стосується скарги відповідно до конкретного положення Конвенції, але також згадують його у заголовку відповідного розділу їхніх спостережень, а також у вступній та заключній частинах.

Для ілюстрації вищесказаного ми посилаємось на кілька останніх прикладів (виходячи з пізніших справ до більш ранніх).

11. У справі *М.А. та інших проти Литви* (№ 59793/17 від 11 грудня 2018 року) уряд структурував свої зауваження в такі розділи: Вступ; II. Факти; III. Право ЄС, що має відношення до справи; IV. Внутрішнє законодавство, що має відношення до справи; V. Аргументи Уряду щодо неприйнятності заяви; VI. Аргументи уряду про порушення Конвенції. Уряд було поставлено питання стосовно статей 3 та 13. У розділі V вони чітко висловили заперечення проти невичерпання національних засобів правового захисту стосовно скарги статті 3. У розділі VI вони послідовно розглядали суть скарг відповідно до статей 3 та 13.

12. У справі *Коземякіна проти Литви* (№ 231/15, 2 жовтня 2018 року) спостереження Уряду були структуровані таким чином: Вступ; II. Факти; III. Відповідне внутрішнє законодавство та практика; IV. Попереднє заперечення Уряду, під заголовком "Щодо прийнятності справи"; V. Право під назвою "По суті справи". У розділі IV заперечення проти невичерпання внутрішніх засобів захисту було висловлено прямо.

13. У *Д.Р. проти Литви* (№ 691/15, 26 червня 2018 р.) спостереження уряду були структуровані таким чином: Вступ; II. Факти; III. Відповідне внутрішнє законодавство; IV. Попереднє заперечення Уряду, подане разом із їхньою відповіддю на перше запитання Суду; V. Право. У розділі IV заперечення проти невичерпання внутрішніх засобів захисту було висловлено прямо.

14. І так далі і тому подібне.

Подальші приклади показують, що коли уряд Литви має намір висловити заперечення проти невичерпання внутрішніх засобів правового захисту, вони роблять це чітко, включаючи: *Шідлаускас проти Литви* (№ 51755/10, 11 липня 2017 року); *Мардосай проти Литви* (№ 42434/15, 11 липня 2017 року); *Шімкус проти Литви* (№ 41788/11, 13 червня 2017 р.); *Лісовський проти Литви* (№ 36249/14, 2 травня 2017 року); *Паулікас проти Литви* (№ 57435/09, 24 січня 2017 року); *Місюконіс та інші проти Литви* (№ 49426/09, 15 листопада 2016 року); *Краулаїдіс проти Литви* (№ 76805/11, 8 листопада 2016 року).

Можна знайти ще багато подібних, навіть ідентичних прикладів, якщо хочеться подорожувати назад у часі.

15. На противагу цьому, спостереження Уряду у цій справі структуровані так: I. Вступ; II. Факти; III. Відповідне внутрішнє законодавство; IV. Аргументи уряду за порушення правил та гарантій, закріплених у Конвенції. У першому абзаці розділу IV зазначено:

“Уряд визнає заяву необґрунтованою і, таким чином, неприйнятною. Тому, відповідаючи на питання, подані Судом, Уряд намагатиметься подати переконливі аргументи, щоб переконати, що вимоги пункту 2 статті 6 та Конвенції не були порушені.” (§ 33).

Наступний заголовок гласить: "Що стосується відсутності порушення пункту 2 статті 6 Конвенції". Після цього відтворено запитання Суду до сторін щодо ймовірного порушення пункту 2 статті 6 (див. пункт 7 вище). Наступні пункти стосуються судової практики Суду щодо презумпції невинуватості та права на справедливий суд та обговорення обставин справи заявника у світлі цієї судової практики. Потім робиться висновок про те, що

"... заява є явно необґрунтованою і її слід визнати неприйнятною відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції. Якщо Суд розглядає інакше, Уряд стверджує, що заявнику були доступні інші ефективні внутрішні засоби захисту з метою захисту його [sic] прав відповідно до внутрішнього законодавства (див. § 49 нижче)." (§ 45; наголос додано).

У наведених вище цитатах заперечення щодо неприйнятності, на підставі не вичерпання, прямо не висувається - всупереч наведеним вище прикладам.

Було б досить неприродно читати матеріали уряду інакше.

16. У цих зауваженнях друге питання Суду знову розглядається сторонами, одне з яких передбачає порушення статті 13:

“Чи має заявниця в своєму розпорядженні ефективний внутрішній засіб правового захисту для її скарги відповідно до пункту 2 статті 6, що передбачає стаття 13 Конвенції?”

Наступні пункти представлені різними засобами правового захисту відповідно до внутрішнього законодавства, якими, на думку Уряду, заявник міг би скористатися. Представивши цивільно-правові засоби захисту прав, Уряд констатує, що

“Заявник не вичерпав національні цивільні засоби захисту у зв'язку з цим” (§ 49)

і це

“Скарги заявника щодо ймовірного порушення презумпції невинуватості, пов'язані з питанням імовірного порушення її прав на захист у контексті судових рішень щодо інших спів обвинувачених, повинні бути відхилені відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції за не вичерпання внутрішніх засобів захисту”. (§ 50)

Стверджуючи, що заявник повинен був звернутися до національних судів розглянути її справу після того, як сплинув строк позовної давності, Уряд вважає, що

“Скарги заявника щодо ймовірного порушення презумпції невинуватості, пов'язані з питанням несправедливості її власного судового розгляду, повинні бути відхилені відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції щодо не вичерпання ефективних внутрішніх засобів захисту”. (§ 55)

Нагадаємо, що ці матеріали, в якому йдеться про невичерпання внутрішніх засобів правового захисту, які фігурують у *контексті скарги статті 13 - і під цим заголовком*.

17. У заключних параграфах зауважень уряд повторює свій аргумент, що право заявниці вважатись невинуватою судами не було порушено у кримінальному провадженні щодо її підозрюваних, і заявляє, що

"Також було встановлено інші ефективні засоби захисту, які були застосовані заявником відповідно до внутрішнього законодавства, якими він міг скористатися" (§ 56)

І що

"кримінальне провадження проти заявника в цілому слід вважати справедливим". (там само)

18. Загальний висновок зауважень Уряду полягає в наступному:

“Підводячи підсумок, Уряд дотримується позиції, що право заявника вважатись невинуватим було дотримано, і, отже, нинішня ситуація не є несумісною з процедурними гарантіями пункту 2 статті 6 Конвенції. Тим не менш, заявниця також мала доступний ефективний внутрішній засіб захисту щодо скарги відповідно до пункту 2 статті 6 Конвенції, як це вимагається статтею 13 Конвенції. Таким чином, ця частина заяви є явно необґрунтованою, і тому її слід визнати неприйнятною у значенні пункту 3 та 4 статті 35 Конвенції.” (§ 57; наголос додано)

19. Слід зробити висновок, що зауваження Уряду у цій справі сильно відрізняються за своєю структурою та змістом від тих, які подані у десяти випадках, зазначених у пунктах 11-14 вище. У їх структурі немає посилення на будь-які заперечення щодо неприпустимості. У вступному пункті, в якому викладено аргумент Уряду, не зазначається заперечення проти не вичерпання внутрішніх засобів правового захисту. Заключний абзац також не робить цього.

Невичерпність внутрішніх засобів захисту не згадується також у частині зауважень уряду, яка стосується скарги пункту 2 статті 6. Він згадується *лише у поданнях щодо скарги за статтею 13, хоча не у висновку*. Одне з цих посилань стосується цивільно-правових засобів захисту, нібито доступних заявнику, а інше – “несправедливості [її] власного судового розгляду” (§ 55), на що вона не скаржилася.

20. З цих двох згадок перше заслуговує більш детального огляду, оскільки саме ця згадка, яка була вирішальною, хоча й необґрунтованою, визнана більшістю у цій справі (параграф 53). **Ця згадка, однак не цитується перш ніж адекватно відтворена в рішенні.** Ні його контекст, описаний вище, приділяють увагу на. Ця згадка тим самим була неправильно представлена. Тому варто повністю навести відповідне подання (його фрагмент вже було цитовано у пункті 19 вище):

“Беручи до уваги вищезазначене, Уряд констатує, що заявник не надав литовським судам можливості запобігти або виправити порушені ними порушення. Таким чином скарги заявниці щодо ймовірного порушення презумпції невинуватості, пов'язані з питанням імовірного порушення її прав на захист у контексті судових рішень щодо інших співучасників, повинні бути відхилені відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції для невичерпання ефективних внутрішніх засобів правового захисту, а тому цю частину заяви слід визнати неприйнятною відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції. "(§ 50; додано наголос)”

21. *Подані застереження про нібито невичерпання внутрішніх засобів правового захисту не можна прирівнювати до явного заперечення з цього приводу, на відміну від явних заперечень, які уряд висловив у багатьох інших випадках. Тим більше, що аргументи щодо статті 13 скарги не слід прирівнювати до аргументів про прийнятність скарги відповідно до пункту 2 статті 6.*

Крім того, таке - насправді, подвійне - рівняння означало б, що Суд висунув заперечення проти невичерпання внутрішніх засобів правового захисту, іншими словами, зробивши справу уряду щодо них, чого Суд не має права робити.

І все-таки це було зроблено.

22. Але крім того. Заяви Уряду щодо скарги за статтею 13, в якій не вичерпання внутрішніх засобів правового захисту згадується лише мимохідь, були перетворені, як би помахом чарівної палички, у заперечення проти не вичерпання внутрішніх засобів захисту для цілей статті 6 § 2. *Будь-яка різниця між статтею 13 та пунктом 1 статті 35 цього Закону про вичерпання засобів усунена, тому що, якщо буде прийнятий підхід більшості, Стаття 13 фактично передбачена пунктом 1 статті 35, є простим додатком до останнього і не має самостійного застосування.* Бо якщо всі внутрішні засоби правового захисту не були

вичерпані відповідно до пункту 1 статті 35, то як заявник може стверджувати, що він чи вона не мали "ефективного засобу захисту від національного органу", як цього вимагає стаття 13 ?!

22- виглядає як пастка. Чи не так?

23. Не зовсім.

Стаття 13 та пункт 1 статті 35 щодо вичерпання засобів захисту не пов'язані між собою. Заявники зобов'язані лише вичерпати внутрішні засоби правового захисту, які доступні в теорії та на практиці, тобто можна відшкодувати за скаргами та запропонувати обґрунтовані перспективи на успіх (див., серед багатьох інших органів, Сейдович проти Італії [ВП], № 56581/00, § 46, ЄСПЛ 2006 - II). Засоби правового захисту повинні бути ефективними, не тільки номінальними чи ілюзорними, для цілей не лише статті 13, але й пункту 1 статті 35. Однак, незважаючи на цей "міст" між статтею 13 і застереження про вичерпання пункту 1 статті 35, існує важливий момент їх розбіжності.

Стаття 13 закріплює право особи на ефективний засіб захисту. Це і є метою, основою якої є стаття 13. Її функція багато в чому відповідає його призначенню. Стаття 13 посилається на заявників, які стверджують, що не було доступного ефективного внутрішнього засобу захисту, який би надав їм місце для скарги на порушення права Конвенції. Статті 13 ніколи не застосовуються урядами-респондентами.

Пункт 1 статті 35 має інше призначення. Вона встановлює критерії прийнятності заяв, поданих до Суду, включаючи вимогу, що всі внутрішні засоби захисту повинні бути вичерпані. У цьому відношенні він надає настанови (також) заявникам. Однак, на відміну від статті 13, згідно з пунктом 1 статті 35 заявники ніколи не посилаються, але виключно уряди, коли вони стверджують, що один чи кілька цих критеріїв не були виконані.

Отже, стаття 13 є інструментом, який Конвенція зарезервувала для заявників (кандидатів), щоб вони могли захищати свої права. Пункт 1 статті 35 виправлення засобів захисту - це інструмент, за допомогою якого Конвенцію розглядають уряди, щоб вони могли аргументувати неприпустимість скарг, поданих проти їх держав. Цілі статті 13 та пункту 1 статті 35 про виправлення засобів не повинні плутати. Вони різні - так само як і їх функції, які вони виконують.

24. Усунення різниці між статтею 13 та застереження про вичерпання усіх національних засобів юридичного захисту за § 1 статті 35, як було здійснено більшістю, означає, що інструмент, зарезервований Конвенцією для заявника, Статтю 13 Суд розглядав власноруч, задля уряду, хоча останні вже мали в своєму розпорядженні ще один інструмент Конвенції, застереження про вичерпання статті 1 §

1 статті 35, але не використовував його стосовно скарги статті 6 пункту 2. Більшість зробила роботу уряду.

25. На закінчення ми не можемо не визнати скаргу статті 6 § 2 прийнятною. Отже, суть цієї скарги потрібно було вирішити.

II

26. Як було вирішено сутність пункту 2 статті 6, порушення цього положення мало бути виявлено, тому що всі відомі загальні принципи, що стосуються презумпції невинуватості, які не потребують наведення в цій думці, вказують на цей напрямок. Обхід цих принципів у цьому випадку став можливим *лише завдяки геніальному механізму фільтрації* - прийняття більшістю заперечень щодо прийнятності скарги пункту 2 статті 6, яка, як показано вище, насправді відсутня у зауваженнях уряду.

27. Заявник та особи, щодо яких були прийняті оскаржувальні рішення, спочатку були піддані тому самому досудовому розслідуванню. Вони нібито грали різні ролі в організованій групі, яка вчинила численні кримінальні злочини (шахрайство, фальсифікація документів тощо). Немає жодних підстав сумніватися, що факти, встановлені у провадженні проти цих інших осіб, та правові висновки, зроблені в ній, мали значення для виділеної справи заявника, що відбулося на той час (див., *mutatis mutandis*, цитований вище Навальний і Офіцеров проти Росії, § 103, та Баурас проти Литви, № 56795/13, п. 53, 31 жовтня 2017 року). Тому необхідна оцінка того, чи існували гарантії для того, щоб рішення, прийняті у провадженні проти цих інших осіб, не загрожували справедливості подальшого провадження проти заявника (цит. Баурас). Навіть якщо судові рішення, прийняті у провадженні проти цих інших осіб, не були юридично обов'язковими для судів, які розглядали справу заявника, їх потрібно було скласти таким чином, щоб не викликати сумнівів щодо можливого попереднього рішення щодо вини заявника (там само). Іншими словами, суди у справах проти цих інших осіб повинні були дати чітко зрозуміти, що вони також прямо не визначають вину заявника (там же, § 67).

28. І Вільнюський обласний суд, і Каунаський обласний суд на початку описових частин своїх судових рішень відтворювали текст обвинувальних актів, в яких заявник згадувався як співучасник обвинуваченого. Суди прямо не заявляли, що вони просто відтворюють текст обвинувальних актів, поданих прокурором, і не роблять жодних висновків щодо встановлення фактів чи відповідальності заявника. Чи порушує заява презумпція невинуватості, слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких було зроблено це твердження (див. вище, цитоване Паулікас

проти Литви, § 55, та цитовані у ньому справи). Коли судові рішення читаються в повному обсязі, то зрозуміло, що на початку їх описових частин були висунуті лише обвинувачення, висунуті прокурором, які не мали повноважень робити остаточні висновки щодо вини обвинуваченого (див., *mutatis mutandis*, Дактарас, № 42095/98, § 44, ЄСПЛ 2000-Х), а не обставини, які суди вважали встановленими. Відповідно, частини судових рішень, які відтворювали обвинувачення, не попри згадування заявниці, впливали на її право вважатись невинуватою.

Крім того, рішення Каунаського обласного суду більше не вказувало заявника в своєму тексті. Таким чином, це рішення не викликає питання відповідно до пункту 2 статті 6.

29. Те саме не можна сказати щодо рішення Вільнюського обласного суду. У своїй частині, в якій суд оцінив докази, дійшов висновку, що обвинувачений В.Д. придбав у кількох осіб, включаючи заявника, підроблені рахунки-фактури та інші бухгалтерські документи; ці підроблені документи були включені до бухгалтерського балансу обвинуваченої компанії Д., а частина грошей, знятих з її рахунку, була сплачена іншим особам, включаючи заявника, для надання підроблених документів. Цей суд ніде не зазначав, що він не визначає вину заявниці стосовно зазначених кримінальних злочинів, і не вважає, що вона підлягає окремому кримінальному провадженню (порівняйте та по протиставляйте Караман, § 69 та Баурас, § 54, обидва цитований вище). Незважаючи на те, що це рішення згодом було частково змінено під час апеляційного оскарження, ця зміна не торкнулася його частин, у яких заявник був згаданий (порівняйте та по протиставляйте Баурас, місцевий цит.).

30. Уряд висловив переконання, що існує "сильний фактичний зв'язок" між звинуваченнями, висунутими обвинуваченим у справі, вирішеній Вільнюським обласним судом, та діями заявника, нібито вчиненими як частина організованої злочинної групи; тому посилання на її участь у цій групі були необхідні для встановлення обставин кримінальних злочинів та визначення ролі обвинуваченого, а отже, це є "неминучим"; суд перевіряв лише вину обвинуваченого і свідомо уникав посилань на ствердженню роль заявника у вчиненні злочинів більше, ніж це було необхідно; в оскаржуваному судовому рішенні її роль у групі не була визначена і не було зроблено висновків щодо її кримінальної відповідальності; відповідно, посилання на заявника були "обмежені нейтральним описом фактів".

31. Не можна погодитися з цитованим вище твердженням про "нейтралітет" "опису фактів". Суд висловив фактичні висновки та думку щодо участі заявника у вчиненні кримінальних правопорушень

у такі строки, які не можна було сприймати як щось інше, як наперед (див., **mutatis mutandis**, Навальний та Офіцеров, цитований вище, § 106; порівняйте та порівняйте Ющенко та інші проти України, № 73990/01 та 3 інші, § 91, 15 липня 2010 року). Немаловажно, що у рішенні конкретно не йдеться про моливу роль заявника як організатора, оскільки, тим не менш, він вважав, що заявник відігравав певну роль у вчиненні злочинів - і навіть навів конкретику (див. зокрема, основні аспекти в пункті 29 вище).

32. Мова, якою ухвалюється рішення, має вирішальне значення для оцінки сумісності рішення та його міркувань із пунктом 2 статті 6 (див. Аллен проти Сполученого Королівства [ВП], № 25424/09, § 126, ЄСПЛ 2013 та цитовані в них справи). У зв'язку з цим слід зазначити висновок, прийнятий Верховним Судом Литви, найвищим національним судовим органом з кримінальних справ, в його перегляді національної судової практики, винесений лише за кілька місяців до оскаржуваного рішення Вільнюського Обласного суду. Верховний Суд ухвалив, що рішення не може включати (за винятком, що не стосується цієї справи) жодних фраз, які встановлювали б винність третіх осіб у вчиненні злочинних діянь (параграф 47). *Рішення Вільнюського обласного суду гостро протистоїть явній настанові Верховного суду Литви.*

33. Цим рішенням наведена настанова була підірвана. Це рішення, яке є прецедентом Суду, подало вітчизняним кримінальним судам (на жаль, не лише Литовським), розглядаючи справи проти третіх осіб, карт-бланш, щоб посилатися у своїх рішеннях на кримінальні правопорушення, нібито вчинені фізичною особою, хто не є учасником цього провадження, незалежно від того, розпочато чи не розпочато проти нього чи неї окреме кримінальне провадження (яка установа, у свою чергу, може мати або не мати достатньої фактичної підстави), чи припинено провадження, яке було порушено проти фізичної особи, чи ні. З благословення більшості, така згадка без будь-яких необхідних застережень тепер дозволена стосовно навіть окремих осіб, проти яких ніколи не буде розпочато кримінальне провадження. Хоча Верховний Суд Литви наклав табу для національних судів, яким він закликав посилити як їх відповідальність, так і право людей на презумпцію невинуватості, однак тепер Страсбурзький суд надсилає повідомлення *urbi et orbi* («до міста та до світу» - до загального відома) про те, що стандарти знижено. З «легкої руки» Суду не лише заявник у цій справі, але й всіх осіб, про яких можна було б згадати у рішеннях судів, прийнятих у справах проти третіх осіб, в якому вони б не мали жодного процесуального статусу, як такі, що вчинили злочини, тепер нагороджуються чудовою перспективою проведення місяців і років судових дебатів із державою (можна зазначити, що відповідно до пункту 4 статті 109 Конституції Литовської Республіки суди

приймають рішення "від імені Литовської Республіки" - тому згадка є актом держави). Для більшості, *нейтралізувавши існуючий профілактичний засіб*, виявили, що для таких осіб існують певні внутрішні засоби правового захисту. Що приводить нас до скарги за статтею 13.

III

34. Міркування палати щодо скарги статті 6 § 2 є дуже стислими, обмежуються питанням її прийнятності та, як показано вище, помилковими. Міркування щодо відповідності статті 13 (як перекласифіковано самим Судом), суть якої полягає в тому, що вона не мала можливості оскаржувати судові рішення у справах проти третіх осіб, які вплинули на її право на презумпцію невинуватості, є ще більш лаконічним. Він зводиться до одного єдиного аргументу: оскільки «Суд вже вивчив внутрішні засоби захисту, запропоновані Урядом, і встановив, що заявник мав ефективний засіб захисту за цивільним законодавством», порушення статті 13 (пункт 69) не було.

Ось і все. Таким чином, питання національних засобів правового захисту, нібито доступних заявниці, вирішено як у частині рішення, що стосується прийнятності її скарги відповідно до пункту 2 статті 6.

35. Але давайте розглянемо це питання з точки зору статті 13, приділяючи належну увагу тому, як такі засоби правового захисту, як запропонував Уряд, оцінювались у судовій практиці досі. Вони охоплюють як цивільно-правові, так і кримінально-правові засоби захисту.

36. Почнемо з цивільно-правових засобів захисту. Уряд стверджував, що заявниця могла подати цивільний позов про відшкодування шкоди за порушення її честі та гідності. За литовським законодавством, такий засіб захисту дає право заявнику на грошову компенсацію, *але не надає їй права на відкликання оскаржуваних заяв, висловлених у рішеннях, ухвалених проти третіх осіб, і неспроможне впливати на ці судження іншим чином.*

37. Більшість приділила першорядне значення тому, що в деяких випадках Суд не виключив, в принципі, цивільно-правовий засіб як ефективний засіб захисту проти ймовірних порушень презумпції невинуватості (параграф 59). Так було в ряді справ проти Болгарії, багато з яких були результатом тієї ж фактичної ситуації, і в якій заявники скаржилися на публічні заяви державних чиновників, визнання заявників винними під час кримінального провадження проти них (Гуцанови проти Болгарії, № 34529/10, §§ 177-79, ЄСПЛ

2013 (витяги); Тоні Костадінов проти Болгарії, № 37124/10, § 108, 27 січня 2015 року; Славов та інші проти Болгарії, № 58500/10, §§ 105-06, 10 листопада 2015 року; Олексій Петров проти Болгарії, № 30336/10, § 63, 31 березня 2016 року; Стоянов та інші проти Болгарії, № 55388/10, § 97, 31 березня 2016 року; Петров і Іванова проти Болгарії, № 45773/10, § 40, 31 березня 2016 року, і Лолов та інші проти Болгарії, № 6123/11, §§ 45-51, 21 лютого 2019 року). Більшість конкретно стосується справи Гуцанових.

У рішенні не згадується те, що у всіх цих випадках Суд відхилив заперечення Уряду щодо невичерпання внутрішніх засобів правового захисту на тій підставі, що не було доведено, що це засіб захисту існує на практиці.

38. Аналогічно, у кількох справах проти інших держав Суд в принципі не виключав такого засобу захисту, як подання скарги за наклеп на державну посадову особу, яка оскаржувала публічну заяву, але відхилив заперечення урядів, оскільки ефективність цього засобу захисту в положенні заявників не була продемонстрована, надаючи достатньо прикладів національної судової практики (Мурадвердієв проти Азербайджану, № 16966/06, § 98, 9 грудня 2010 року; Хусейн та інші проти Азербайджану, № 35485/05 та 3 інші, § 221, 26 липня 2011 р.; та Ван Дейлена проти Латвії (ухв., № 50950/06, п. 73, 15 травня 2012 р.).

39. Більшість також стосується Баб'як та інших проти Словаччини (ухв., № 73693/01, 30 березня 2004 р.), Марчіані проти Франції (ухв., № 30392/03, 27 травня 2008 р.); та Рінгвальд проти Хорватії ([Комітет], ухвал, № 14590/15 та 25405/15, §§ 54-56, 22 січня 2019 року), вказуючи на те, що в цих випадках Суд визнав цивільно-правові засоби захисту, пропонуючи можливість отримання грошової компенсації разом з різними іншими процедурами визнання або припинення порушення презумпції невинуватості, як ефективні в значенні Конвенція (пункт 59)

Бінго?

40. Не зовсім. Якраз навпаки.

У тих випадках цивільно-правові засоби захисту, які Суд визнав дієвими, підтримувалися "різними іншими процедурами", які, крім грошової компенсації, також певним чином передбачала можливість відкликання оскаржуваних тверджень. У цій справі відсутня така важлива підтримка.

Більше того: - У справі Баб'яка та інших, цитованих вище, заявник скаржився, що рішення поліції не розпочинати проти нього кримінальну справу через його молодий вік, зафіксовано, що він вчинив злочинне діяння. Суд встановив, що після оскаржуваного рішення відділом поліції було прийнято нове рішення, в якому було зазначено, що не було встановлено, що дії заявника є кримінальним

злочином. Друге рішення фактично визнало недійсним перше. За таких обставин Суд вважав, що можливість заявника вимагати грошової компенсації відповідно до Цивільного кодексу є ефективним засобом захисту. Тому скаргу було відхилено через невичерпання внутрішніх засобів правового захисту. Це було так, розглядаючи наступну справу, Миколайова проти Словаччини (№ 4479/03, п. 31-32, 18 січня 2011 р.), яка стосувалася аналогічного рішення поліції, але там, не було прийнято наступного рішення про визнання недійсним попереднього, Суд чітко відмежував його від Баб'яка і відхилив заперечення Уряду про те, що заявник не вимагав грошової компенсації.

- У цитованій справі Марчіані заявник скаржився на публічні заяви прокурорів та суддів. Цивільний кодекс Франції передбачає, що, коли особа, яка не засуджена, публічно була визнана винною у фактах, які були предметом розслідування чи судового розслідування, суддя може наказати включення, у відповідній публікації та за рахунок відповідальних, у повідомленні, яке має на меті покласти край порушенню презумпції невинуватості. Суд вважав це положення ефективним засобом захисту щодо скарг заявника щодо публічних заяв прокурорів та суддів, та відхилив заяву про невичерпання внутрішніх засобів правового захисту. Він повторив такий підхід у справі "Колона проти Франції" ([Комітет], ухв, № 4213/13, 15 листопада 2016 р.).

- У справі Рингвальда, цитованому вище, заявник скаржився на публічні заяви, зроблені поліцією. Верховний Суд Хорватії визнав, що оскаржені заяви суперечать праву заявника вважатись невинуватим, хоча вони й не судили його, сприймається в цілому, несправедливо. Відповідно до закону Хорватії, такі висновки Верховного Суду дали заявнику реальну можливість отримати грошову компенсацію в окремому цивільному провадженні. Суд постановив, що національні органи прямо визнали порушення права першого заявника, вважатись невинуватим, що дало йому обґрунтовану можливість отримати відшкодування, але він не вимагав компенсації в цивільному позові проти держави. Хоча, як правило,

"Сам цивільний позов про відшкодування шкоди [не міг] повністю виправити порушення права на презумпцію невинуватості"

це не було вирішальним у конкретному випадку, через залучення однієї з вищезгаданих "різних інших процедур", а саме:

"Таке провадження у поєднанні з визнанням Верховного Суду порушенням його права вважатись невинуватим [дійсно] задовольняло вимоги ефективності" (§ 56).

Отже, Суд дійшов висновку, що заявник більше не може бути жертвою порушення Конвенції, і оголосив заяву неприйнятною.

Таким чином, залежність більшості від Баб'яка і інших, Марчіані і Рінгвальда, суперечить їх висновку про наявність ефективних внутрішньодержавних засобів правового захисту.

42. Крім того, у справі "Констас проти Греції" (№ 53466/07, 24 травня 2011 р.), в якій заявник скаржився на публічні заяви державних чиновників, Суд явно відхилив запропоновані урядом суто компенсаційні цивільно-правові засоби захисту. Відхиляючи заперечення Уряду, Суд постановив:

"Такі виправдання уряду, про які йдеться, ґрунтуються на статті 57 Цивільного кодексу, яка передбачає можливість вимагати компенсації за наклеп. Суд повторює, що принцип презумпції невинуватості є перш за все процедурною гарантією та одним із елементів справедливого кримінального судового провадження, передбаченого статтею 6 Конвенції ... [У] цій справі Уряд не посилався на будь-який засіб захисту, який би дав змогу заявникові звертатися до відповідного кримінального суду для встановлення порушення презумпції невинуватості з процесуальної точки зору. При цьому позов про відшкодування шкоди на підставі статті 57 Цивільного кодексу ... міг бути пов'язаний лише з стверджуваним порушенням і достатньо частково; він не міг повністю виправити існуюче порушення презумпції невинуватості." (§ 29; наголос додано)

Суд повторив цей підхід і виступив з такою ж позицією у справі *Паулікас проти Литви*, про яку йдеться вище. У світлі справи Констаса з сумом стає зрозумілим, що мала на увазі більшість, заявляючи, що компенсаційний засіб, запропонований урядом, не є неефективним «на перший погляд» (див. пункт 4 вище). Це можна вважати ефективним лише "на перший погляд", іншими словами, *поверхово*, і це було б можливо лише за умови нехтування судовою практикою Суду.

Ні рішення у справі Констаса, ні рішення у справі Паулікаса, які наполегливо вказують на протилежний підхід, ніж той, який було обрано у цій справі, не цитуються у цьому рішенні.

43. Уряд надав Суду два приклади національної судової практики, які вони вважали релевантними (параграф 51). У першому випадку позивач скаржився на заяви свого роботодавця (відділення поліції) у документах, що стосуються його звільнення, та йому було призначено грошову компенсацію. У другому - позивач скаржився на заяви суду, який відмовив у його заяві про відновлення кримінальної справи проти нього, проте його вимогу про відшкодування відхилено. Ці приклади недостатньо близькі до ситуації, що наразі розглядається, а точніше, фактично не розглядається в цьому випадку, коли заяви щодо заявника були зроблені судами в процесі проти третіх осіб. Крім

того, було надано лише два приклади, і лише в одному з них засіб був успішним, що очевидно недостатньо для того, щоб продемонструвати, що він є ефективним на практиці. Проте це виявилось достатньою для більшості у цій справі.

44. Що ще важливіше, засіб, запропонований урядом, залишається *виключно компенсаційним*. Уряд не надав жодних прикладів національної судової практики, коли особи скаржилися на порушення презумпції невинуватості судами під час провадження стосовно третіх осіб та отримали визнання про порушення чи відкликання заяв про порушення, відповідно до вищезазначеної судової практики Суду.

Таким чином, це було б у відповідності до судової практики Суду щодо відхилення неефективних цивільно-правових засобів захисту, запропонованих урядом.

45. Тепер до кримінально-правових засобів захисту.

Уряд заявив, що заявниця повинна мати, у кримінальному провадженні проти неї, оскаржувані факти, що лежать в основі судових рішень, ухвалених щодо її співучасників, і скаржитися на порушення її права вважатись невинуватою, і що вона повинна була попросити суди продовжити розгляд її справи, навіть після того, як у провадженні проти неї сплинув строк давності. Таким чином, вона нібито мала можливість домогтись того, що її справа закінчиться виправданням, і, таким чином, усунути будь-які сумніви щодо посилянь на її вину, винесені у рішеннях щодо її спів підозрюваних (пункти 49 та 50).

Аргумент, який стосується стверджуваної "додаткової" можливості заявниці попросити суд продовжувати розгляд кримінальної справи проти неї після того, як вона пропустила строк позовної давності і виправдає її, згадується в міркуваннях більшості, що лежить в основі відхилення скарги пункту 2 статті 6 (див. пункт 4 вище), на те, що було достатньо для звільнення, було те, що заявник не застосував цивільно-правовий засіб захисту. Що стосується зазначеного "додаткового" кримінально-правового засобу, то, звичайно, заявниця могла б попросити продовжити провадження у її справі, оскільки національне законодавство допускало такий варіант. Але чи це був *розумний варіант*?! Риторичне питання. Цей аргумент уряду просто є *несерйозним*. Навіть більшість не розглядає цього питання: вони споминули лише згадку про цей так званий засіб лише мимохідь. З іншої сторони, некритично посилатися на нього, більшість дещо узаконила це.

46. Давайте подивимось на те, *що* було узаконено.

Закон повинен бути справедливим і розумним, що передбачає не вимагати того, щоб особа діяла проти свого кращого рішення. Тепер він може вимагати того: право Конвенції, як тлумачиться та застосовується в цій справі. Окрім двох типів акратичної дії Арістотеля, немочі (безсилля, знемоги) (*астенея*) та імпульсивності (*пропетея*) (Нікомахова етика, VII.1-10), більшість запровадило третій: примус до закону. Справді, приголомшливий внесок у філософію дії, теорію практичних міркувань і - не останнє значення - правовий розум. У юридичному розумі закон завжди мав щось спільне з раціональністю та самовизначенням особи, не кажучи вже про справедливість. Дотепер, як видається.

47. Сказане вище - пропозиція. Нас цікавить набагато більше - це те, як менш суттєві кримінально-правові засоби захисту, подібні до тих, що пропонується урядом, дотепер оцінювались у практиці Суду.

48. У фактично подібній справі, цитованій вище справі Карамана, яка стосувалася заяв щодо заявника у рішеннях, ухвалених проти його співучасника, заявник подав заяву до Суду, стверджуючи про порушення пункту 2 статті 6, тоді як кримінальне провадження проти нього ще тривало. Уряд Німеччини стверджував, що заявник не вичерпав внутрішні засоби правового захисту: згідно з яким, він повинен був дочекатися результату кримінального провадження проти нього, а потім повинен скаржитися на порушення його права вважатися невинуватим у провадженнях за апеляційними скаргами. Суд відхилив це заперечення з таких підстав:

"З огляду на висновки, що принцип презумпції невинуватості може бути порушений навіть за відсутності офіційного встановлення вини підсудного ... Суд відкидає аргумент Уряду про те, що заявник повинен був очікувати результату кримінального провадження, що триває проти нього, перш ніж стверджувати про можливе порушення його права вважатися невинуватим. Суд вважає, що хоча це заперечення може бути дійсним, якщо заявник скаржитися на порушення процедурних гарантій, закріплених у пунктах 1 та 3 статті 6 в контексті самого кримінального судового розгляду, і якщо завданням Суду було б оцінити справедливість кримінального провадження в цілому ... заявнику не забороняється заявляти про порушення свого права вважатися невинуватим до закінчення судового провадження, що розглядається проти нього". (§ 51)

Як зазначені вище, рішеннях по справам *Констас і Палікас*, *Караман* не цитуються в рішенні - і це, незважаючи на те, що саме це рішення прямо було зазначено в листі повідомлення (див. пункт 7 вище).

49. У кількох випадках, коли заявники подавали свої заяви до Суду, поки національне кримінальне провадження проти них ще не почалося, Суд зазначив, що засоби захисника проти стверджуваного

порушення права вважатися невинуватим, повинні бути доступні заявнику *негайно* і що це не повинно залежати від кінцевого результату *кримінального провадження проти нього/неї*.

Зокрема, у цитованій вище справі "*Гуцанови проти Болгарії*", в якій заявники скаржилися на публічні заяви деяких державних чиновників, Суд постановив, що з огляду на саму природу пункту 2 статті 6 право на ефективний внутрішній засіб захисту відшкодування ймовірного порушення презумпції невинуватості в ході кримінального провадження, що перебуває у стані розгляду, повинно було бути негайно відкритим для судового розгляду та не повинно залежати від результату судового розгляду справи по суті.

Більше того, власними словами,

«Визнати протилежне було б рівнозначним руйнуванню самого принципу поваги до презумпції невинуватості» (§ 176; додано наголос).

Тому Суд відхилив заперечення уряду Болгарії щодо невичерпання внутрішніх засобів правового захисту. Він повторив цей підхід у ряді справ проти Болгарії (див. вище цитовану справу Тоні Костадинов проти Болгарії, § 108; Цитований вище Олексій Петров проти Болгарії, § 63; Стоянов та інші проти Болгарії, цит. вище, § 97; Попові проти Болгарії, № 39651/11, § 81, 9 червня 2016 року; Масларова проти Болгарії, № 26966/10, п. 37, 29 січня 2019 року); та Лолов та інші проти Болгарії, цит. вище, §§ 45-46), а також у деяких випадках проти інших держав (див., наприклад, у справі Негое проти Румунії, № 23319/08, § 26, 21 липня 2015).

Як показано в пункті 37 вище, Гуцанові неправильно представлено у цьому рішенні, в якому, до речі, є посилання на пункт 178 цього знакового рішення, але не на його пункт 176. Інші вище цитовані справи не згадуються.

50. Правду кажучи, у деяких випадках, коли заявники не зверталися з заявами щодо статті 6 § 2 у апеляційних скаргах у кримінальному провадженні проти них, Суд визнав ці скарги неприйнятними (див. *Гокче та Демірель проти Туреччини*, № 51839 / 99, §§ 64-65, 22 червня 2006 р. ; та *Лінкевічісне та інші проти Литви* (ухв.), № 33556/07 та 2 інших, §§ 95-100, 20 червня 2017 року). Але вищезгадані справи стосувалися скарг на публічні заяви різних посадових осіб, що відрізняє їх від даного випадку, в якому заяви про правопорушення були зроблені судами у процесі проти третіх осіб.

51. У ще інших випадках Суд встановив, що скарга до суду щодо заяв осіб, які не були стороною у цьому провадженні, не була б ефективним засобом захисту, оскільки цей суд не міг би вплинути на заяви про порушення. Наприклад, у цитованому вище рішенні Негое, в

якому заявник скаржився на публічні заяви Президента Румунії, Суд ухвалив, що стосовно засобів захисту, запропонованих урядом, який повинен був би заявникові наводити аргументи в основному провадженні перед Апеляційним судом, що стверджує про порушення презумпції невинуватості Президентом, розгляд цим судом скарги було б лише формальним і не стосувалося б його суті.

52. Справа, найбільш схожа на теперешню, - Лебедєв проти Росії (№ 2), заява №. 13772/05, 27 травня 2010 року, в якій заявник скаржився, що суд у кримінальній справі проти нього звернувся до доказів у різних кримінальних провадженнях проти іншої особи. Суд не вважав, що подання в апеляційній скарзі скарги на рішення суду, прийнятого в різних провадженнях, буде ефективним засобом захисту. Суд постановив:

"Що стосується ймовірного порушення, згідно з висновками, зробленими в рішенні Шахновського, право заявника вважатись невинуватим ... Суд не вважає, що апеляція на рішення від 16 травня 2005 року також не була ефективним засобом захисту. У цьому зверненні повинно було виправити передбачувані вади провадження, в якому заявник був кримінальним відповідачем. На думку Суду ... цей засіб захисту не зміг спростувати висновки рішення Шахновського або іншим чином відшкодувати заявлене порушення права бути визнаним невинуватим внаслідок цього рішення. Суд не знає жодного правового засобу в російському законодавстві, який був би "ефективним" за обставин (див., Як протилежний приклад, аналіз французького закону у справі Марчіані проти Франції ... "(§ 254)

Як і майже всі інші відповідні справи, Лебедєв (№ 2) також не згадується в цьому рішенні.

53. Зрозуміло, що кримінально-правові шляхи, запропоновані урядом у цій справі, не забезпечили б заявниці негайного засобу захисту від імовірного порушення її права вважатись невинуватою, як це стосується *Карамана*, *Гуцанови* та подальших справ що на них спираються. Також, як і у Лебедева (№ 2), навіть якби заявникові в результаті вдалося ініціювати скаргу за статтею 6, пункт 2 у кримінальному провадженні проти неї, суди, які розглядали цю справу, не змогли б спростувати висновки у прийнятих рішеннях проти її співучасників чи іншим способом відшкодувати ймовірне порушення.

54. Нарешті, уряд надав Суду три приклади справ, коли вищі суди фактично вилучили певні формулювання з рішень нижчих судів, винесених у рамках одного і того ж провадження (наказав вилучити формулювання з рішень нижчих судів, які не були викладені з дотриманням презумпції невинуватості або передав такі справи на повторний розгляд). Однак заявниця не мала жодного статусу у провадженні щодо співучасників та не змогла оскаржити рішення, які

згадуються про неї, тому наведені приклади не мають значення для даної справи.

55. Підбиваючи підсумок, ретельне дослідження судової практики Суду, що стосується ефективних засобів правового захисту, необхідних для цілей презумпції невинуватості, доводить, що *жоден із запропонованих урядом засобів захисту не може вважатися ефективним*.

Відповідно, було порушено статтю 13.

IV

56. Ця справа, яка на перший погляд не здавалася суперечливою, тепер заслуговує на розгляд Великої палати. Це не лише і не в першу чергу через зміну давнього курсу Суду щодо процесуального питання прийнятності скарг, як це здійснює більшість, саме по собі тривожне. Зрештою, це рішення може залишатися ізольованою інстанцією Суду, який виконує завдання уряду. З іншого боку, це рішення може бути симптомом виниклої тенденції в практиці Суду розширювати читання умов неприйнятності скарг, щоб якомога більше справ було припинено на ранній стадії. [1]

57. Як би це не було, цей випадок заслуговує на увагу Великої палати, насамперед, завдяки важливості суттєвого питання - презумпції невинуватості як одного з наріжних каменів прав людини, що досі були більш-менш адекватно захищені у практиці Суду. Це рішення дуже погано відповідає цій практиці. У цьому рішенні добре встановлена судова практика, яка незручно вказує на напрямок, що є антиподом до обраного більшістю результату цієї справи, не враховується у своїй сукупності.

58. Однак ця судова практика нікуди не зникла. Про це нагадується в цій думці. Але про це слід нагадувати і ще раз підтверджувати Великою Палатою. Ми хочемо вірити, що одного дня це буде знову підтверджено.

59. Судова практика Суду, яка б безпосередньо стосувалася ситуацій, коли презумпцію невинуватості нібито порушували не "деякі" державні службовці, а суди, розглядаючи справи, коли жертви не мали процесуального статусу, є надзвичайно рідкісний. Це додаткова причина для розгляду цієї справи Великою палатою.

60. Ця справа не була передана до Великої палати цією Палатою, яка так звано розглядала її. Таким чином, прохання заявника про його направлення до Великої палати було б найбільш підходящим - насправді єдиним можливим шляхом, принаймні в цей час, для відновлення значення принципу поваги до презумпції невинуватості.

Спосіб розгляду цього принципу в даному випадку - тобто несприятливий дух "визнання протилежного [до] ... принцип поваги до презумпції невинуватості ", який Суд у справі Гуцанови, цитованій вище, вважається "рівносильним руйнуванню [цього] самого принципу" та відторгнення (див. пункт 49 вище), - безсумнівно, підпадає під поняття "серйозне питання, щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї", що міститься у відповідному пункті пункту 2 статті 43 Конвенції.

[1] Нам добре відома практика Суду, що "зміст та сфера дії" справи ", переданої на розгляд Великої палати, ... розмежоване рішенням палати про прийнятність ", і, отже, Велика палата "може розглянути справу в повному обсязі, наскільки вона була визнана прийнятною" Палатою і "не може ... вивчити ті частини заяви, які Палатою визнано неприйнятною "(див., серед багатьох органів, Куріч та інші проти Словенії [ВП], № 26828/06, пункти 234 та 235, ЄСПЛ 2012 (витяги)) . З іншого боку, навіть якщо Велика палата, як правило, не виявляє - часом не механічно, але після ретельного і тривалого розгляду - жодних підстав не відступати від цього принципу у випадках, про які йдеться, зазначений підхід не слід вважати таким, що не передбачає жодного винятку - ніколи. Різні обставини (як, наприклад, у цій справі) можуть зробити таке відхилення не тільки можливим, але також найбільш підходящим (див., наприклад, спільну частково розбіжну з більшістю окрему думку суддів Ковлера та Калайджієвої у справі Куріч та інших проти Словенії [ВП], цитовану вище). Зрештою, факт залишається фактом, що рішення Палати, згідно з яким деякі частини заяви були визнані неприйнятними, ніколи не набуло остаточного значення (див. частково розбіжну з більшістю окрему думку судді Куріса у справі Греко-католицькій парафії Лупені та інші проти Румунії [ВП], № 76943 / 11, ЄСПЛ 2016 (витяги)).